

Vlaams
Parlement

stuk **2350** (2013-2014) – Nr. 1
ingediend op 14 januari 2014 (2013-2014)

Ontwerp van decreet

houdende instemming met
het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur
inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling
bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid,
gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010

INHOUD

Memorie van toelichting	3
Voorontwerp van decreet	13
Gezamenlijk advies van de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen en de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen	17
Advies van de Raad van State	29
Ontwerp van decreet	37
Bijlagen:	
– Nederlandse vertaling van het protocol.....	43
– Engelse tekst van het protocol.....	55

MEMORIE VAN TOELICHTING

1. Algemene inleiding

1.1. *Situering*

Het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol werd aangenomen op 15 oktober 2010 in Nagoya, op de vijfde bijeenkomst van Partijen bij het Cartagena Protocol inzake Bioveiligheid (COP-MOP 5). Het geeft internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en herstel van schade aan biologische diversiteit die veroorzaakt is door veranderde levende organismen.

Het Cartagena Protocol inzake Bioveiligheid is een protocol bij het Verdrag inzake Biologische Diversiteit en heeft tot doel biologische diversiteit te beschermen tegen de mogelijke risico's van levende veranderde organismen, voortgekomen uit de moderne biotechnologie. Er zijn 159 Partijen bij het verdrag, waaronder België en de Europese Unie. Het secretariaat van het protocol en het verdrag is gevestigd in Montreal (Canada).

Artikel 27 van het protocol bepaalt: “De conferentie van de Partijen die als vergadering van de Partijen bij dit protocol fungeert start tijdens haar eerste vergadering een proces voor de uitwerking van passende internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en herstel voor schade die voortvloeit uit de grensoverschrijdende verplaatsing van veranderde levende organismen, waarbij een analyse wordt gemaakt van en voldoende rekening wordt gehouden met de lopende ontwikkelingen binnen het internationale recht op dit gebied, en tracht dit proces binnen vier jaar af te ronden.”.

Op de eerste bijeenkomst van Partijen werd een Ad Hoc Open Ended Working Group of Legal and Technical Experts on Liability and Redress opgericht om opties uit te werken voor elementen van internationale voorschriften en procedures op het vlak van aansprakelijkheid en herstel onder het protocol. Op basis van het finaal verslag van de werkgroep heeft de vierde bijeenkomst van Partijen verder onderhandeld en een operationele tekst voorgesteld voor de internationale voorschriften en procedures op het vlak van aansprakelijkheid en herstel als basis voor verdere onderhandelingen. Er werd een Groep van Vrienden van de Co-Voorzitters Betreffende Aansprakelijkheid en Herstel in de Context van het Protocol opgericht om het proces verder te zetten. Deze groep onderhandelde verder over de voorgestelde operationele tekst en bereidde een ontwerptekst voor inzake een Aanvullend Protocol over aansprakelijkheid en herstel bij het Cartagena Protocol. De groep kwam vier keer samen, waarvan de laatste keer in Nagoya van 6 tot 11 oktober 2010, wanneer vlak voor de aanvang van de vijfde bijeenkomst van Partijen bij het Cartagena Protocol een overeenkomst over de tekst van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol werd bereikt. Het protocol werd dan formeel aangenomen door de vijfde vergadering van de Partijen bij het Cartagena Protocol op 15 oktober 2010.

Het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol werd opengesteld voor ondertekening bij de Verenigde Naties in New York van 7 maart 2011 tot 6 maart 2012. Enkel Partijen bij het Cartagena Protocol kunnen het Aanvullend Protocol ondertekenen (artikel 17). Voor staten die ratificeren, aanvaarden of goedkeuren na de neerlegging van het veertigste instrument, treedt het Aanvullend Protocol in werking op de 90e dag na neerlegging (artikel 18). Een instrument neergelegd door een regionale organisatie voor economische integratie wordt niet meegerekend bovenop deze neergelegd door de lidstaten van zo een organisatie (artikel 18).

België heeft het Aanvullend Protocol ondertekend op 20 september 2011.

In juli 2012 hadden reeds vijftig staten en de Europese Unie het Aanvullend Protocol ondertekend. Twee staten hadden het Aanvullend Protocol reeds geratificeerd.

Het secretariaat voor het Aanvullend Protocol is hetzelfde als dat voor het Cartagena Protocol inzake Bioveiligheid en het Verdrag inzake Biologische Diversiteit en wordt dus verzorgd door het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP). Het is gevestigd in Montreal (Canada).

1.2. Inhoud van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol – belangrijkste bepalingen

Het doel van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol is bij te dragen aan het behoud en duurzaam gebruik van biologische diversiteit, waarbij ook rekening wordt gehouden met de risico's voor de gezondheid van de mens, door het vaststellen van internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en schadeloosstelling met betrekking tot veranderde levende organismen (ggo's) (artikel 1).

Het is van toepassing op schade aan het behoud en het duurzaam gebruik van de biologische diversiteit, waarbij ook rekening wordt gehouden met de risico's voor de gezondheid van de mens (artikel 3.1 juncto artikel 2.2, (b)), die wordt teweeggebracht door veranderde levende organismen afkomstig uit een grensoverschrijdende verplaatsing (artikel 3.1). Het gaat hierbij om ggo's bedoeld voor direct gebruik als voedingsmiddel of diervoeder of voor bewerking of verwerking, bestemd voor ingeperkt gebruik en bedoeld voor doelbewuste introductie in het leefmilieu (artikel 3.1).

Met schade wordt, zoals bepaald in artikel 2.2, (b), bedoeld: een nadelig effect op het behoud en duurzaam gebruik van biologische diversiteit, waarbij ook rekening wordt gehouden met de risico's voor de gezondheid van de mens, dat: (i) meetbaar of anderszins waarneembaar is, rekening houdend met door een bevoegde autoriteit erkende wetenschappelijk vastgestelde uitgangswaarden, indien beschikbaar, waarbij rekening wordt gehouden met andere door de mens veroorzaakte variaties en natuurlijke variaties; en (ii) aanzienlijk is. Wat aanzienlijk is, wordt omschreven in artikel 2.3.

Een causaal verband tussen de schade en het veranderde levende organisme is vereist (artikel 4).

Het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol heeft zowel aandacht voor preventie van schade, voorkomen van uitbreiding van schade als het herstel van schade. Het concept 'tegenmaatregelen' dat doorheen het protocol wordt gebruikt, omvat maatregelen op deze drie vlakken. De definitie van tegenmaatregelen (artikel 2.2, (d)) bepaalt dat het gaat om redelijke maatregelen teneinde:

- (i) schade te voorkomen, tot een minimum te beperken, te beheersen, te verminderen of op andere wijze te vermijden, naargelang het geval;
- (ii) de biologische diversiteit te herstellen door maatregelen die in onderstaande volgorde van voorkeur dienen te worden getroffen:
 - (a) herstel van de biologische diversiteit in de toestand die bestond voordat de schade optrad, of in een toestand die deze zo dicht mogelijk benadert; en indien de bevoegde autoriteit zulks niet mogelijk acht;
 - (b) herstel door onder andere het verlies aan biologische diversiteit te compenseren door andere componenten van biologische diversiteit voor dezelfde of een ander type toepassing op dezelfde of, naargelang het geval, op een alternatieve locatie.

Op preventief vlak bepaalt het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol dat wanneer relevante informatie aangeeft dat er een gerede kans bestaat dat schade zal optreden wanneer niet tijdig tegenmaatregelen worden genomen, de operator verplicht moet worden passende tegenmaatregelen te nemen om dergelijke schade te voorkomen (artikel 5.3). Bovendien is de exploitant verplicht om, wanneer zich schade voordoet, de nodige maatregelen te nemen zodat deze schade zich niet uitbreidt (artikel 5.1 juncto artikel 2.2, (d), (i)).

Wanneer er zich schade voordoet, moet de exploitant onverwijld de bevoegde autoriteit informeren, de schade beoordelen en passende tegenmaatregelen nemen, waaronder ook maatregelen om eventuele uitbreiding van de schade te vermijden (artikel 5.1 juncto artikel 2.2, (d), (i)). De bevoegde autoriteit moet de exploitant die de schade heeft veroorzaakt, identificeren, de schade beoordelen en bepalen welke tegenmaatregelen door de exploitant zouden moeten worden genomen (artikel 5.2). De bevoegde instantie kan ook zelf passende tegenmaatregelen nemen, met name wanneer de exploitant zulks verzuimd heeft (artikel 5.4). De bevoegde instantie heeft het recht de kosten en uitgaven gemaakt voor het beoordelen van de schade en het nemen van dergelijke passende tegenmaatregelen op de exploitant te verhalen (artikel 5.5).

Partijen kunnen zelf uitzonderingen of verzachtingen (bijvoorbeeld verplichting om maatregelen te nemen, maar geen verplichting om de kosten te dragen) bepalen (artikel 6; zie ook artikel 5.5 in fine). Zij kunnen ook zelf verjaringstermijnen bepalen (artikel 7) en kunnen een financiële grens voor de aansprakelijkheid van de exploitant voorzien (artikel 8).

Inzake financiële zekerheden bepaalt artikel 10 van het Aanvullend Protocol dat Partijen het recht behouden om financiële zekerheden te voorzien en dat ze dit recht uitoefenen op een wijze die verenigbaar is met hun rechten en plichten uit hoofde van het internationaal recht, rekening houdende met de laatste drie alinea's van de preambule van het protocol. De eerste vergadering van de verdragspartijen zal het secretariaat vragen om een uitgebreid onderzoek inzake financiële zekerheden te verrichten.

Artikel 12 is het enige artikel van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol dat, en dan nog enkel gedeeltelijk, gaat over burgerlijke aansprakelijkheid (enkel 12.2 en 12.3 betreffen burgerlijke aansprakelijkheid). Artikel 12.1 bepaalt dat Partijen in hun nationaal recht in voorschriften en procedures moeten voorzien voor schade (biodiversiteitsschade) veroorzaakt door living modified organisms (LMO's). Daartoe moeten ze voorzien in tegenmaatregelen in overeenstemming met het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol (zie bespreking hierboven) en kunnen ze ook, indien gepast, (a) hun bestaande nationale recht, in voorkomend geval met inbegrip van algemene voorschriften en procedures inzake wettelijke aansprakelijkheid toepassen; (b) specifiek voor dit doel voorschriften en procedures inzake wettelijke aansprakelijkheid toepassen of ontwikkelen; of (c) een combinatie hiervan toepassen of ontwikkelen. Deze eerste paragraaf houdt dus geen enkele verplichting op het vlak van burgerlijke aansprakelijkheid in, voor zover via een administratief systeem voorzien wordt in de toepassing van de rest van het protocol, wat in Vlaanderen door de omzetting van de richtlijn Milieuschade al het geval is. Enkel de tweede en derde paragraaf van artikel 12 handelen dus eigenlijk over burgerlijke aansprakelijkheid. Deze bepalen dat Partijen moeten voorzien in adequate voorschriften en procedures inzake wettelijke (te weten burgerlijke) aansprakelijkheid voor materiële of persoonlijke schade die verband houdt met de in het Aanvullend Protocol (artikel 2.2, (b)) omschreven schade en daartoe (a) hun bestaande algemene recht inzake wettelijke aansprakelijkheid blijven toepassen; (b) specifiek voor dat doel recht inzake wettelijke aansprakelijkheidsregels ontwikkelen en toepassen of blijven toepassen; of (c) een combinatie hiervan ontwikkelen en toepassen of blijven toepassen (artikel 12.2). Als ze ervoor kiezen om recht inzake wet-

telijke aansprakelijkheid te ontwikkelen, behandelen ze, voor zover nodig, onder andere de volgende elementen: schade, standaard van aansprakelijkheid (bijvoorbeeld risicoaansprakelijkheid of schuld aansprakelijkheid), kanalisering van de aansprakelijkheid en het recht om schadevergoeding te eisen (artikel 12.3).

Er is voorzien dat de effectiviteit van Nagoya-Kuala Lumpur vijf jaar na de inwerking-treding en vanaf dan vijfjaarlijks geëvalueerd zal worden, indien de Partijen informatie hebben verstrekt die zo een evaluatie nodig maakt (artikel 13). De eerste evaluatie van het protocol zal ook een evaluatie van de implementatie van de bepalingen over financiële zekerheden en burgerlijke aansprakelijkheid inhouden.

Artikels 14 en volgende betreffen institutionele en administratieve bepalingen. Wat het budget van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol betreft, werd door de vergadering van Partijen beslist om dit voorlopig te integreren in het budget voor het Cartagena Protocol over Bioveiligheid. Op de eerste vergadering van de Partijen van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol zal moeten beslist worden hoe het budget vanaf dan wordt georganiseerd.

2. Bevoegdheid van Vlaanderen

De Werkgroep Gemengde Verdragen (WGV, het hulp- en advieslichaam van de Interministeriële Conferentie Buitenlands Beleid) heeft op 26 oktober 2010 vastgesteld dat het Aanvullend Protocol een gemengd karakter (federaal-gewesten) heeft.

De gewesten zijn mee bevoegd voor het Aanvullend Protocol, op basis van hun bevoegdheid inzake de bescherming van het leefmilieu, de natuurbescherming en het natuurbehoud (artikel 6, §1, eerste lid, II, 1°, en artikel 6, §1, eerste lid, III, 2°, van de bijzondere wet tot hervorming der instellingen).

In het advies 53.059/VR/3 van de Raad van State, afdeling Wetgeving van 30 april 2013 werd echter gewezen op een mogelijke bevoegdheid van ook de gemeenschappen, op basis van aspecten inzake onderwijs, vorming en sensibilisering door de media respectievelijk inzake wetenschappelijk onderzoek. Naar aanleiding van het binnenlopen van bedoeld advies werd het dossier opnieuw voorgelegd aan de WGV, dit op 24 mei 2013. De werkgroep besloot het advies van de Raad van State te volgen, met als resultaat dat het karakter van het Aanvullend Protocol werd vastgesteld op dubbel gemengd (federaal-gewesten-gemeenschappen). Hierop wordt dieper ingegaan onder punt 8.

In het Aanvullend Protocol worden geen nieuwe of bijkomende verplichtingen voor de gemeenschappen gecreëerd, maar er wordt wel, ten overvloede, teruggesproken en verwezen naar de verplichtingen voor de gemeenschappen die reeds in de moederakten stonden.

3. Opportuniteit voor Vlaanderen

De sluiting van het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol is van groot politiek en inhoudelijk belang. Politiek is het protocol belangrijk omdat het tegemoetkomt aan de reeds lang bestaande vraag van ontwikkelingslanden naar een aansprakelijkheidsregime voor schade veroorzaakt door ggo's, die al heeft geleid tot een mandaat voor het ontwikkelen van een dergelijk instrument, in artikel 27 van het Cartagena Protocol over Bioveiligheid. Inhoudelijk is het instrument van belang omdat het landen de middelen aanreikt om te zorgen voor aansprakelijkheid voor en herstel van biodiversiteitsschade veroorzaakt door ggo's, waarbij het een administratief systeem hiervoor promoot. Het is bovendien het eerste internationale instrument dat het begrip 'schade aan biodiversiteit' definieert. Daarnaast besteedt één artikel ook aandacht aan burgerlijke aansprakelijkheid.

Vlaanderen, binnen België en de EU, was steeds actief betrokken bij de onderhandelingen voor het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol en het protocol kwam tot stand tijdens het Belgische voorzitterschap, wat de Belgische politieke betrokkenheid nog vergroot.

Bovendien is het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol volledig conform bestaande EU-milieu-regelgeving en brengt de instemming dus geen regelgevende noch beleidsimplicaties mee voor Vlaanderen. Nu de EU, met de hulp van nationale experts, erin geslaagd is om een multilateraal verdrag volledig af te stemmen op bestaande EU-milieu-regelgeving, is het logisch dat de EU en haar lidstaten hun betrokkenheid bij de onderhandelingen omzetten in een snelle ondertekening gevolgd door een dito ratificatie.

4. Bespreking van het ontwerp van instemmingsdecreet

Het is mogelijk dat het Aanvullend Protocol in de loop der tijd voorzien wordt van een bijlage of meerdere bijlagen, waaraan in de loop der tijd eventueel wijzigingen worden aangebracht.

Het Aanvullend Protocol zelf bevat hieromtrent geen bepalingen. Dit betekent dat men terugvalt op de algemene regeling voorzien in het basisverdrag van het Aanvullend Protocol, zijnde het Verdrag inzake biologische diversiteit, ondertekend te Rio de Janeiro op 5 juni 1992. Meer bepaald is hierin artikel 30 van belang:

“Artikel 30 – Aanneming en wijziging van bijlagen.

1. De bijlagen bij dit Verdrag of bij protocollen maken een integrerend deel uit van het Verdrag of die protocollen, naar gelang het geval, en een verwijzing naar het Verdrag of protocol vormt tegelijkertijd een verwijzing naar de bijlagen daarbij, tenzij uitdrukkelijk anders is bepaald. De bijlagen hebben slechts betrekking op aangelegenheden van procedurele, wetenschappelijke, technische en administratieve aard.

2. Tenzij in een protocol anders is bepaald ten aanzien van de bijlagen daarbij, is de volgende procedure van toepassing op het voorstellen, het aanvaarden en het in werking treden van aanvullende bijlagen bij dit Verdrag of bijlagen bij een protocol.

- a. Bijlagen bij dit Verdrag of bij een protocol worden voorgesteld en aangenomen in overeenstemming met de in artikel 29 uiteengezette procedure;
- b. Een Partij die niet in staat is een aanvullende bijlage bij dit Verdrag of een bijlage bij een protocol waarbij zij Partij is goed te keuren, stelt de Depositaris daarvan schriftelijk in kennis binnen een jaar na de datum van mededeling van de aanneming door de Depositaris. De Depositaris stelt alle Partijen onverwijld in kennis van elke ontvangen kennisgeving. Een Partij kan te allen tijde een eerdere verklaring van bezwaar herroepen, waarna de bijlagen voor die Partij in werking treden, behoudens het in letter c bepaalde.
- c. Na het verstrijken van een jaar na de datum van mededeling van de aanneming door de Depositaris treedt de bijlage in werking voor alle Partijen bij dit Verdrag of bij het desbetreffende protocol die geen kennisgeving hebben gedaan als bedoeld in letter b.

3. Voor het opstellen, het aannemen en het van kracht worden van wijzigingen op de bijlagen bij dit Verdrag of bij een protocol geldt dezelfde procedure als voor het voorstellen, het aannemen en het in werking treden van bijlagen bij het Verdrag of bij een protocol.

4. Indien een aanvullende bijlage of een wijziging op een bijlage verband houdt met een wijziging op het Verdrag of een protocol, treedt die aanvullende bijlage of die wijziging eerst in werking wanneer de wijziging op het Verdrag of het desbetreffende protocol van kracht wordt.”.

Uit dit artikel 30, en dan in bijzonder uit de onderstreepte passages, blijkt dat men ter zake te maken heeft met een procedure van vereenvoudigde verdragswijziging. Als techniek is zulks noch ongebruikelijk noch ongepast, maar het is mogelijk dat dit op Vlaams niveau onbedoeld problemen oproept, in het bijzonder qua democratische inspraak van het Vlaams Parlement. Daarom is het ontwerp van instemmingsdecreet, naast de zeer klassieke artikelen 1 en 2, aangevuld met een artikel 3 en 4.

Deze artikelen 3 en 4 voorzien in een voorafgaande en principiële instemming met een aantal welbepaalde akten of teksten (bijlagen, respectievelijk wijzigingen aan bijlagen), onder voorbehoud van de hypothese waarbij het Vlaams Parlement zich verzet. De artikelen bepalen tevens dat de Vlaamse Regering de akten of teksten in kwestie met de nodige vlothed aan het Vlaams Parlement dient over te maken, waarna het Vlaams Parlement ruim de tijd krijgt om ze te bestuderen en zo nodig zich te verzetten.

Artikel 3 betreft de bijlagen bij het Aanvullend Protocol. Overeenkomstig het tweede lid dient elk voorstel van bijlage, dat aan de Partijen meegedeeld werd door de Depositaris, binnen een termijn van drie maanden door de Vlaamse Regering aan het Vlaams Parlement te worden gemeld. Het Vlaams Parlement van zijn kant krijgt daarna zes maanden de tijd om het voorstel te bestuderen en zich zo nodig te verzetten (derde lid).

Indien dit laatste het geval is, dan zal de Vlaamse Regering er via intrafederaal overleg op aandringen dat het Koninkrijk België een schriftelijke kennisgeving met bezwaar verricht als bedoeld in artikel 30, 2, b), van het verdrag, dit nog binnen de voorziene termijn van één jaar. Door het verrichten van de schriftelijke kennisgeving zal de bijlage dan niet in werking kunnen treden voor België.

Artikel 4 voorziet *mutatis mutandis* dezelfde regeling met betrekking tot de wijzigingen van de bijlagen bij het Aanvullend Protocol.

5. Impact voor het Vlaamse Gewest

5.1. Impact op het gebied van aanpassingen van wetgeving

Het verlenen van de instemming met het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol zal geen impact hebben op de huidige Vlaamse regelgeving, aangezien het protocol volledig conform bestaande EU-regelgeving is (zie vooral de richtlijn Milieuschade).

Deze conformiteit van het protocol met bestaande EU-regelgeving was een vereiste die de Europese Commissie bij het onderhandelen van het protocol moest naleven. De Commissie heeft na afloop ook bevestigd dat het protocol wel degelijk volledig conform bestaande regelgeving is.

5.2. Impact op het gebied van financiën en begroting

Instemming met het Aanvullend Protocol zal slechts beperkte financiële gevolgen hebben voor Vlaanderen. Zowat de enige te verwachte gevolgen – op langere termijn – zijn de jaarlijkse verplichte bijdragen van België voor de werking van het protocol, wanneer het in werking treedt.

Het lijkt waarschijnlijk dat het secretariaat extra personeel zal nodig hebben eens het Nagoya-Kuala Lumpur Protocol in werking treedt. Verwacht wordt dat de financiële bijdragen voor het Aanvullend Protocol merkkelijk lager zullen liggen dan deze voor het Cartagena Protocol. Ter vergelijking, de Belgische bijdrage voor het Cartagena Protocol

bedraagt 38.161 Amerikaanse dollar in 2012. Na toepassing van de verdeelsleutel zoals vastgelegd in het financieel protocol, en na omrekening naar euro, bedraagt het door Vlaanderen te betalen aandeel voor het Cartagena Protocol 12.569,95 euro.

Aangezien Nagoya-Kuala Lumpur gemengd verklaard werd, zal de door België te betalen bijdrage normaliter vallen onder het financieel protocol van 4 oktober 2002 bij het samenwerkingsakkoord van 5 april 1995 inzake het internationaal milieubeleid. Het financieel protocol stelt een horizontale verdeelsleutel in tussen de federale staat en de gewesten, neerkomend op 30% voor de federale overheid en 70% voor de gewesten. De verdeling onder de gewesten van 70% ten laste van de gewesten gebeurt als volgt: 58% voor het Vlaamse Gewest, 33% voor het Waalse Gewest en 9% voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Zulks zou eveneens betekenen dat het aandeel van de verschillende Belgische partners gecentraliseerd wordt op de federale orderrekening, die voor dergelijke verdragen en akkoorden wordt gebruikt. Het Vlaamse aandeel in de Belgische bijdrage zou dus ingeschreven worden op artikel LB0/1LC-H-2-B/WT, basisallocatie LBC LC143 4540 van de algemene begroting, dat de volgende titel draagt: “Inkomensoverdrachten aan de federale overheid – samenwerkingsakkoord federale, Vlaamse, Waalse en Brusselse overheid i.v.m. nationaal klimaatplan inclusief rapporteren in kader van het VN-klimaatverdrag en Kyotoprotocol, multilaterale verdragen en intern-Belgische leefmilieuakkoorden.”.

Het feit dat het Aanvullend Protocol naar aanleiding van het advies van de Raad van State dubbel gemengd verklaard werd, hoeft op dit punt geen problemen op te leveren. Er zijn precedents bekend waarbij de bijdrage gewoon volgens de regels van het financieel protocol wordt verdeeld, met dien verstande dat de inbreng van de gemeenschappen op 0% wordt gesteld.

Naast de verplichte bijdrage dienen ook zendingskosten van ambtenaren gebudgetteerd te worden voor deelname aan vergaderingen. Dit zal gebeuren op de respectieve begroting van de betrokken administratie die de expert afvaardigt. Aangezien het de bedoeling is om de vergadering van de verdragspartijen gelijktijdig met die van het Cartagena Protocol voor Bioveiligheid te laten plaatsvinden, zullen de extra zendingskosten bovendien beperkt blijven.

De Inspectie van Financiën heeft op 12 november 2012 een gunstig advies verleend over het voorliggend ontwerp van decreet. In toepassing van artikel 6, §5, van het besluit van de Vlaamse Regering van 19 januari 2001 houdende regeling van de begrotingscontrole en -opmaak adviseert de Inspectie van Financiën dat voorliggend ontwerp van decreet geen bijkomende financiële weerslag heeft zodat het gemotiveerd begrotingsakkoord niet dient ingewonnen te worden.

5.3. *Impact op het personeelskader*

De instemming met het Aanvullend Protocol heeft geen impact op het personeelskader.

De bepalingen van het Aanvullend Protocol zijn, via de omzetting van de richtlijn Milieuschade (titel XV van het decreet Algemene Bepalingen Milieubeleid) reeds opgenomen in Vlaamse regelgeving. Het verlenen van instemming heeft geen impact op de verdere opvolging van deze regelgeving.

De verdere internationale opvolging van het Aanvullend Protocol kan gebeuren als deel van de opvolging van het Cartagena Protocol inzake Bioveiligheid, onder meer door de afdeling Internationaal Milieubeleid. Hiervoor is geen extra personeel vereist.

6. Impact voor de lokale besturen

Het (voor)ontwerp van instemmingsdecreet heeft geen impact op de lokale besturen.

7. Kwaliteit van de regelgeving

Een dergelijk voorontwerp vereist geen taalkundig en wetgevingstechnisch nazicht, vanuit de gedachte dat het om een steeds weerkerende en stereotiepe tekst gaat. Omdat dit voorontwerp enige specifieke kenmerken vertoont (zie punt 4), werd toch een taalkundig en wetgevingstechnisch advies ingewonnen. Alle suggesties uit het taalkundig en wetgevingstechnisch advies 9597 van 24 oktober 2012 werden gevolgd.

Een reguleringsimpactanalyse is niet vereist.

8. Nader procedureverloop: adviezen

Na de principiële goedkeuring door de Vlaamse Regering werd het gezamenlijk advies ingewonnen van de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen (SARiV) en de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen (Minaraad).

Het aldus uitgebrachte gezamenlijke advies van 21 december 2012 raakt een aantal verdragspolitieke aandachtspunten aan. Met deze opmerkingen zal terdege rekening gehouden worden, alhoewel één opmerking/aanbeveling onderaan pagina 4, met name dat de raden vragen rekening te houden met de parlementaire agenda, met name dat de periode van reces niet mag worden meegerekend in de termijn, moeilijk te realiseren lijkt, niet in het minst omdat België/Vlaanderen niet de internationale agenda dicteert.

Ook wordt onder punt 5 ‘Vragen inzake de tenuitvoerlegging’ een interessante kwestie aangeraakt, waarop hier dieper wordt ingegaan.

De adviesraden stellen zich de vraag of de definitie van schade in het protocol niet ruimer is dan deze die is opgenomen in de richtlijn Milieuschade en dus ook in de Vlaamse regelgeving (Milieuschadedecreet), en dit op twee punten.

Ten eerste merken zij op dat de richtlijn Milieuschade enkel schade aan Europeesrechtelijk beschermde soorten en natuurlijke habitats dekt, terwijl de definitie van (biodiversiteits) schade van artikel 2.2, b), van het Aanvullend Protocol deze beperking niet zou overnemen. Overeenkomstig artikel 3.6 van het Aanvullend Protocol kunnen Partijen echter “in hun nationale recht vervatte criteria hanteren voor het aanpakken van schade die zich voordoet binnen de grenzen van hun nationale rechtsgebied.”. Deze bepaling laat verdragspartijen dus toe om ook nationaal beschermde soorten onder het begrip ‘schade’ te brengen. Deze optie is ook opgenomen in de Milieuschaderichtlijn en het Milieuschadedecreet. Er is dus geen sprake van inconsistentie van definities, zoals de Commissie heeft bevestigd bij de aanname van het protocol door de Unie.

Ten tweede merken de adviesraden op dat de beoordeling van het aanmerkelijk/aanzienlijk karakter van de schade niet geheel dezelfde lijkt te zijn in de Europese en Vlaamse milieuschaderegeling enerzijds en in het Aanvullend Protocol anderzijds. Het is inderdaad zo dat de gebruikte terminologie en omschrijving niet exact dezelfde zijn. Inhoudelijk echter sluiten beide definities nauw aan en laat het Aanvullend Protocol perfect toe om de Europese/Vlaamse omschrijving verder te gebruiken. De raden verwijzen specifiek naar artikel 2.3 van het Aanvullend Protocol waar als een van de in aanmerking te nemen factoren “het vermogen van componenten van biologische diversiteit om goederen en diensten te leveren” wordt vermeld; factor waarvan zij vrezen dat deze niet is opgenomen in de Europese en Vlaamse milieuschaderegeling. Het gaat hier echter om

de ecosysteemfuncties uit artikel 2.2 van de richtlijn Milieuschade/artikel 15.1.1, 2°, van het decreet houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid. Het verlies van ecosysteemfuncties is wel degelijk het voorwerp van de herstelmaatregelen, die de Europese en Vlaamse regelgeving oplegt.

Tevens werd advies aangevraagd van de Raad van State.

Het advies van de Raad van State van 30 april 2013, dat reeds hoger besproken werd, bevat een aantal beschouwingen omtrent de bevoegdheid. Deze beschouwingen hebben geleid tot een nieuwe agendering van het dossier op de Werkgroep Gemengde Verdragen en, aansluitend, tot een aanpassing van het eerder toegekende karakter. Als gevolg van deze beslissing van de werkgroep werd artikel 1 van het voorontwerp van decreet aangepast.

Naast beschouwingen over de bevoegdheid bevat het advies ook een belangrijke algemene opmerking. Gehoor gevend aan deze opmerking zal het kabinet van de Vlaamse minister bevoegd voor het leefmilieu binnen afzienbare tijd contact opnemen met het Vlaams Parlement, om samen te overleggen hoe een en ander best geregeld en afgesproken wordt.

Tot slot bevat het advies van de Raad van State naar het einde toe een kleine redactionele opmerking, die onverkort in het ontwerp van decreet werd overgenomen.

De tekst van de memorie van toelichting, voorgelegd ten tijde van de principiële goedkeuring door de Vlaamse Regering, werd dienovereenkomstig bijgewerkt en aangepast.

De minister-president van de Vlaamse Regering,
Vlaams minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw
en Plattelandsbeleid,

Kris PEETERS

De Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur,

Joke SCHAUVLIEGE

VOORONTWERP VAN DECREET

Voorontwerp van decreet houdende instemming met het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010

DE VLAAMSE REGERING,

Op voorstel van de Vlaamse minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw en Plattelandsbeleid en de Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

De Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur is ermee belast, in naam van de Vlaamse Regering, bij het Vlaams Parlement het ontwerp van decreet in te dienen, waarvan de tekst volgt:

Artikel 1. Dit decreet regelt een gewestaangelegenheid.

Art. 2. Het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010, hierna “het Aanvullend Protocol” te noemen, zal volkomen gevolg hebben.

Art. 3. Onder voorbehoud van het derde lid, zullen de bijlagen bij het Aanvullend Protocol, die met toepassing van artikel 30, 2 van het Verdrag inzake biologische diversiteit, ondertekend te Rio de Janeiro op 5 juni 1992, aangenomen worden, volkomen gevolg hebben.

De Vlaamse Regering meldt elk voorstel van bijlage als vermeld in het eerste lid, dat aan de Partijen meegedeeld werd door de Depositaris, binnen een termijn van drie maanden aan het Vlaams Parlement.

Binnen een termijn van zes maanden na de mededeling van de Vlaamse Regering vermeld in het tweede lid kan het Vlaams Parlement zich ertegen verzetten dat een bijlage als vermeld in het eerste lid, volkomen gevolg zal hebben.

Art. 4. Onder voorbehoud van het derde lid, zullen de wijzigingen van de bijlagen bij het Aanvullend Protocol, die met toepassing van artikel 30, 2 en 3 van het Verdrag inzake biologische diversiteit, ondertekend te Rio de Janeiro op 5 juni 1992, aangenomen worden, volkomen gevolg hebben.

De Vlaamse Regering meldt elk voorstel van wijziging van een bijlage als vermeld in het eerste lid, dat aan de Partijen meegedeeld werd door de Depositaris, binnen een termijn van drie maanden aan het Vlaams Parlement.

Binnen een termijn van zes maanden na de mededeling van de Vlaamse Regering vermeld in het tweede lid kan het Vlaams Parlement zich ertegen verzetten dat een wijziging van een bijlage als vermeld in het eerste lid, volkomen gevolg zal hebben.

Brussel,

De minister-president van de Vlaamse Regering,
Vlaams minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw
en Plattelandsbeleid,

Kris PEETERS

De Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur,

Joke SCHAUVLIEGE

GEZAMENLIJK ADVIES
VAN DE STRATEGISCHE ADVIESRAAD INTERNATIONAAL VLAANDEREN
EN DE MILIEU- EN NATUURRAAD VAN VLAANDEREN

Flemish Foreign Affairs Council

ADVIES OVER HET AANVULLEND PROTOCOL VAN NAGOYA-KUALA LUMPUR INZAKE AANSPRAKELIJKHEID EN SCHADELOOSSTELLING

SARiV Advies 2012/34
Minaraad Advies 2012/82

21 december 2012

Minaraad

Kliniekstraat 25 • 1070 Brussel • T +32 558 01 30 • F +32 2 558 01 31 • info@minaraad.be • www.minaraad.be

Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen

Boudewijnlaan 30 bus 81 • 1000 Brussel • T. + 32 2 553 01 81 • sariv@iv.vlaanderen.be • www.sariv.be

Adviesvraag: Voorontwerp van decreet houdende instemming met het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010

Adviesvrager: Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur

Ontvangst adviesvraag: 30 november 2012

Adviestermijn: 30 dagen

SARIV

Goedkeuring/bekrachtiging raad: bespreking op 10 december en schriftelijke procedure op 21 december 2012

Kenmerk: SARiV Advies 2012/34

Minaraad

Goedkeuring/bekrachtiging raad: bespreking op 19 december en schriftelijke procedure op 21 december 2012

Kenmerk: Minaraad Advies 2012/82

INHOUD

1.	Inleiding	22
2.	Achtergrondschets	22
3.	De inhoud van het Aanvullend Protocol	23
4.	Verdragspolitieke aandachtspunten voor Vlaanderen	23
5.	Vragen inzake de tenuitvoerlegging	25
6.	Conclusie	27

1. INLEIDING

Tijdens haar vergadering van 23 november 2012 hechtte de Vlaamse Regering haar principiële goedkeuring aan het voorontwerp van decreet houdende instemming met het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010 (hierna: “het Aanvullend Protocol”). Zij gelastte de minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur het advies van de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen (SARiV) en de Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen (Minaraad) (hierna samen: “de Raden”) in te winnen. Na bespreking op de vergadering van de Minaraad op 19 december 2012 en van de SARiV op 10 december 2012 december en een schriftelijke procedure door beide Raden afgesloten op 21 december 2012, keurden de Raden dit advies goed.

De memorie van toelichting geeft reeds een gedetailleerd beeld van het tot stand komen en de inhoud van het Aanvullend Protocol. De Raden beperken zich in dit advies derhalve tot een korte achtergrondschets. Vervolgens formuleren ze enkele opmerkingen bij de inhoud van het Aanvullend Protocol, enkele verdragspolitieke aandachtspunten voor Vlaanderen en stellen ze een aantal vragen betreffende de tenuitvoerlegging. Ten slotte komen zij tot hun conclusies.

2. ACHTERGRONDSCHETS

Het Aanvullend Protocol is een toevoeging bij het Protocol van Cartagena, dat op zijn beurt op het Verdrag inzake biologische diversiteit (hierna: “het Biodiversiteitsverdrag”) is geënt. Het Biodiversiteitsverdrag¹ werd afgesloten op de “Earth Summit” in Rio de Janeiro op 5 juni 1992.² Op 29 januari 2000 werd het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid bij het Verdrag inzake biologische diversiteit goedgekeurd als aanvullende overeenkomst. Het voorziet in een op het voorzorgbeginsel gebaseerd kader voor veilige overdracht, veilige hantering en veilig gebruik van veranderde levende organismen die zijn voortgekomen uit de moderne biotechnologie en die nadelige gevolgen kunnen hebben voor het behoud en het duurzame gebruik van de biologische diversiteit of risico’s kunnen opleveren voor de gezondheid van de mens.

Artikel 27 van het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid verleende de eerste vergadering van de Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert het mandaat, een proces op te starten met betrekking tot de uitwerking van internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en schadeloosstelling voor schade die voortvloeit uit grensoverschrijdende verplaatsingen van levende veranderde organismen. Tijdens de vijfde Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol van Cartagena fungeert (COP/MOP 5), welke werd gehouden te Nagoya, in Japan, werd een definitief compromis over het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bereikt. Op 15 oktober 2010 werd het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid aangenomen.³

¹ Verdrag inzake biologische diversiteit en in de bijlagen I en II ervan, gedaan te Rio de Janeiro op 5 juni 1992, B.S., 2 april 1997, 7671-7692.

² CONVENTION ON BIOLOGICAL DIVERSITY, *Fact sheet*, 2012. [<http://www.cbd.int/undb/media/factsheets/undb-factsheet-cbd-en.pdf>]

³ Ontwerpaanbeveling over het voorstel voor een besluit van de Raad betreffende de sluiting namens de Europese Unie van het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, *Parl. St. Europees Parlement 2009-2014*, 2012/0120(NLE), 6.

3. DE INHOUD VAN HET AANVULLEND PROTOCOL

Het Aanvullend Protocol versterkt de regels inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling waarvoor in het Biodiversiteitsverdrag en het Protocol van Cartagena reeds een aanzet was gegeven. Beginsel 13 van de Verklaring van Rio de Janeiro inzake milieu en ontwikkeling van 1992 roept staten op om nationale wetgeving te ontwikkelen op het gebied van aansprakelijkheid en schadevergoeding en om samen te werken aan de verdere ontwikkeling van internationale wetgeving op het gebied van aansprakelijkheid en schadevergoeding voor nadelige gevolgen van milieuschade. Aansprakelijkheid en schadeloosstelling in het kader van het Protocol van Cartagena hebben betrekking op de vraag wat er zou gebeuren als de grensoverschrijdende verplaatsing van levende veranderde organismen schade heeft veroorzaakt. Het Aanvullend Protocol voorziet in internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en schadeloosstelling voor schade aan de biologische diversiteit die voortvloeit uit de grensoverschrijdende verplaatsing van levende veranderde organismen.

Het Aanvullend Protocol richt zich voornamelijk op administratieve procedures en vereisten met betrekking tot responsmaatregelen die moeten worden genomen in het geval van schade door de verplaatsing van levende veranderde organismen, die nadelige gevolgen kunnen hebben voor het behoud en het duurzame gebruik van biologische diversiteit, daarbij eveneens rekening houdend met de risico's voor de gezondheid van de mens. Volgens het Aanvullend Protocol zijn de partijen verplicht om, in nieuwe dan wel bestaande nationale wetgeving, te voorzien in voorschriften en procedures inzake schade. Ze moeten zorgen voor responsmaatregelen met de bedoeling schade te voorkomen of te beperken of de biologische diversiteit te herstellen. De partijen moeten de beheerder die direct of indirect verantwoordelijk is voor de controle van de levende veranderde organismen in kwestie, verplichten passende maatregelen te nemen met betrekking tot milieuschade of wanneer de kans op milieuschade voldoende aannemelijk is.⁴

4. VERDRAGSPOLITIEKE AANDACHTSPUNTEN VOOR VLAANDEREN

Wat betreft de inhoud van het Aanvullend Protocol geeft de memorie van toelichting aan dat Vlaanderen steeds actief betrokken was bij de onderhandelingen. De Raden hopen dat Vlaanderen via een snelle afhandeling van zijn instemming, kan bijdragen tot een spoedige Belgische ratificatie, en derhalve tot de inwerkingtreding van het Aanvullend Protocol. Op dit moment hebben slechts 7 van de 51 landen die het Aanvullend Protocol ondertekend hebben hun ratificatieproces afgerond.⁵ Er zijn 40 partijen nodig voor de inwerkingtreding (artikel 18).

Vlaanderen heeft zelf een sterke reputatie op het vlak van biotechnologie. Het vormt één van de belangrijkste clusters in het kader van de vernieuwing van het economisch weefsel. Heel wat Vlaamse bedrijven spelen mee aan de wereldtop. Het is positief indien deze kunnen terugvallen op een duidelijk internationaal afsprakenkader dat ook door Vlaanderen is onderschreven. Dit schept ook een gelijk speelveld (*level playing field*).

⁴ Ontwerpaanbeveling over het voorstel voor een besluit van de Raad betreffende de sluiting namens de Europese Unie van het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, *Parl. St.* Europees Parlement 2009-2014, 2012/0120(NLE), 7.

⁵ Stand van zaken op 05/12/2012.

[http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-8-c&chapter=27&lang=en]

Enkele belangrijke landen op het gebied van biotechnologie hebben het Aanvullend Protocol echter niet ondertekend, bv. de Verenigde Staten van Amerika. Dit zal een impact hebben op de doeltreffendheid van het Aanvullend Protocol. Dit maakt het extra belangrijk dat zoveel mogelijk landen het Aanvullend Protocol ondertekenen en ratificeren. Zo kunnen ze een signaal geven.⁶

Wat betreft de tenuitvoerlegging is het belangrijk dat Vlaanderen zich mee inzet om het Aanvullend Protocol de nodige capaciteit te bieden om doeltreffend te zijn. Dit betekent dat het Aanvullend Protocol over de nodige fondsen moet kunnen beschikken. De memorie van toelichting geeft aan dat voorlopig het budget wordt geïntegreerd in dat van het Cartagena Protocol. Op de eerste vergadering van de verdragspartijen zal dan beslist worden hoe het budget wordt georganiseerd. Het is vooral belangrijk voor ontwikkelingslanden dat zij ondersteund worden bij de tenuitvoerlegging van het Aanvullend Protocol. Het reikt hen immers nieuwe instrumenten aan om de bioveiligheid en diversiteit te controleren, maar de hulp bij de opleiding van experts en de uitbouw van infrastructuur is noodzakelijk.⁷ Er bestaan echter ook private initiatieven om landen te helpen bij de tenuitvoerlegging van het Aanvullend Protocol, bv. de Implementatiegids van Croplife International.⁸

Ten slotte vragen de Raden de Vlaamse Regering een zorgvuldige naleving van artikel 3 en 4 van het ontwerp van instemmingsdecreet. Deze artikelen werden ingevoegd om de democratische inspraak van het Vlaams Parlement te garanderen voor mogelijke toekomstige bijlagen bij het Aanvullend Protocol, maar tegelijk voorzien ze een vorm van toekomstige stilzwijgende instemming. De memorie van toelichting geeft aan dat voor de procedure voor die mogelijke bijlagen moet teruggegrepen worden naar artikel 30 van het Verdrag inzake biologische diversiteit. Dit bepaalt dat een procedure van vereenvoudigde verdragswijziging van toepassing is. In artikel 3 en 4 van het instemmingsdecreet wordt een termijn bepaald waarbinnen het Vlaams Parlement op de hoogte gebracht moet worden van voorstellen van bijlagen en wijzigingen van die bijlagen om het de kans te geven zich ertegen te verzetten.⁹ De Raden vragen de Vlaamse Regering de termijn van drie maanden om het Vlaams Parlement te informeren strikt na te leven en rekening te houden met de parlementaire agenda, d.w.z. de periode van reces mag niet worden meegerekend in deze termijn. Ze vragen tevens het Vlaams Parlement de nodige interne afspraken te maken over de coördinatie van de dossiers tussen de Commissie Buitenlands Beleid en de Commissie Leefmilieu om een inhoudelijk onderzoek binnen de termijn van zes maanden mogelijk te maken en te bepalen welke commissie in voorkomend geval het dossier zal evoceren voor verdere parlementaire behandeling.

⁶ A. TELESITSKY, "The 2010 Nagoya-Kuala Lumpur Supplementary Protocol: A New Treaty Assigning Transboundary Liability and Redress for Biodiversity Damage Caused by Genetically Modified Organisms", in *ASIL Insight*, 14, (2011), 41, p. 5.

⁷ X, *Nieuw akkoord over bioveiligheid luidt top Nagoya in*, ARGUSactueel, 18.10.2010.

[<http://www.argusactueel.be/internationaal-nieuws/biodiversiteitstop-nagoya-nieuw-akkoord-over-bioveiligheid-luidt-top-nagoya-in>]

⁸ CROPLIFE, *Implementation Guide to the Nagoya-Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety*, 30.09.2012. [http://www.croplife.org/view_document.aspx?docId=3862]

⁹ VLAAMSE REGERING, *Memorie van toelichting*, VR/2012/2311/DOC.1181/3, Brussel, 23 november 2012, 7.

5. VRAGEN INZAKE DE TENUITVOERLEGGING

Wat de tenuitvoerlegging aangaat, wordt in de nota aan de Vlaamse Regering gesteld dat er geen impact zou zijn op de huidige Vlaamse regelgeving, aangezien het Aanvullend Protocol volledig conform de bestaande Europese regelgeving is (i.e. vooral de Richtlijn 2004/35/EG van 21 april 2004 betreffende milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade, hierna: “Milieuschaderichtlijn”)¹⁰ – regelgeving die op haar beurt omgezet is in het Vlaamse recht bij decreet van 21 december 2007 tot aanvulling van het Decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen voor het milieubeleid met een titel XV “Milieuschade” (hierna: “Milieuschadedecreet”)¹¹.

Op het eerste zicht is deze bevinding correct, onder meer omdat er bepaald is dat het Milieuschadedecreet ook van toepassing is op zowel *“Het ingeperkte gebruik, met inbegrip van vervoer, van genetisch gemodificeerde micro-organismen onder meer deze waarop de rubriek 51 van titel I van het VLAREM van toepassing is.”*, als op *“Elke doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu, daaronder begrepen het vervoer van genetisch gemodificeerde organismen als onder meer bedoeld in hoofdstuk II van het koninklijk besluit van 21 februari 2005 tot reglementering van de doelbewuste introductie in het leefmilieu evenals van het in de handel brengen van genetisch gemodificeerde organismen of producten die er bevatten.”* (Milieuschadedecreet, artikel 15.1.2., eerste lid, gecombineerd met het decreet Algemeen Milieubeleid¹², bijlage IV, 10° en 11°).

Bij een verder *prima facie* onderzoek van de Milieuschaderichtlijn en het Milieuschadedecreet in het licht van dit Aanvullend Protocol, rijzen er echter vragen. In het Aanvullend Protocol wordt “schade” immers gedefinieerd als *“een nadelig effect op het behoud en duurzaam gebruik van biologische diversiteit [...]”* (artikel 2, (b)). In het Biodiversiteitsverdrag, artikel 2, eerste definitie, wordt “biologische diversiteit” bovendien gedefinieerd als *“de variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere, terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken; dit omvat mede de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen.”* Het mogelijke voorwerp van de relevante schade is dus, in de optiek van de nu voorliggende verdragsrechtelijke verplichting, relatief breed.

In de vermelde Europese Milieuschaderichtlijn, artikel 3, is het mogelijke voorwerp van de schade evenwel beperkt tot *“schade aan beschermde soorten en natuurlijke habitats”*. Hierbij is er sprake van een minimumverplichting voor de Lidstaten, met name in verband met de soorten en habitats die onder het Europese gemeenschapsrecht vallen; bovenop die minimumverplichting kan de Lidstaat evenwel nog andere habitats en soorten als “beschermd” aanduiden. In de context van het Milieuschadedecreet, artikel 15.1.1., 7°, wordt de vermelde minimumverplichting als uitgangspunt genomen: het gaat hier slechts om de soorten en habitats die Europeesrechtelijk te beschermen zijn; voor het overige is het aan de Vlaamse Regering om, op advies van de bevoegde instantie, andere soorten en habitats aan te duiden als zijnde beschermd in de context van de milieuschaderegelgeving¹³.

¹⁰ Richtlijn 2004/35/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 betreffende milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade, *Pb. EU L143/56*, 30 april 2004.

¹¹ [Decreet van 21 december 2007](#) tot aanvulling van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *B.S.*, 29 februari 2008, 12520.

¹² Decreet houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid, *B.S.*, 30 juni 1995, 15971.

¹³ Voor zover bekend heeft de Vlaamse Regering nog niet zo'n lijst vastgesteld. In zijn advies van 15 februari 2007 over het voorontwerp van decreet ter omzetting van de Richtlijn Milieuschade, p. 11, vroeg de Minaraad

Ook voor wat de definitie betreft van het “aanmerkelijke” of “aanzienlijke” karakter van de milieuschade – een bijkomende sleutel vooraleer deze specifieke schaderegeling praktisch effect kan hebben – hebben de Raden een gelijkaardige vraagstelling. Het Milieuschadedecreet (Bijlage III – criteria ter bepaling van de negatieve effecten als bedoeld in artikel 15.1.1., 6°) is in deze kwestie een conforme omzetting van wat daarover bepaald werd in de Milieuschaderichtlijn (Bijlage I – in artikel 2, lid 1, punt 1, onder a) bedoelde criteria). Beide teksten lijken wat dat betreft evenwel niet direct overeen te komen met hetgeen daarover bepaald wordt in het Aanvullend Protocol onder artikel 2.3. Ook de benadering lijkt te verschillen: waar in de Europese en Vlaamse benadering het behoud of herstel van de natuurlijkheid van de getroffen habitats of soorten centraal lijkt te staan, heeft men het in het Aanvullend Protocol ook over het behoud of herstel van “het vermogen van componenten van biologische diversiteit om goederen en diensten te leveren”.

De Raden gaan er van uit dat deze onduidelijke verbanden tussen enerzijds verdragsrecht, en anderzijds Europese en/of Vlaamse regelgeving – voor zover het effectief om fricties zou gaan – op korte termijn geen betekenisvolle juridische problemen zullen opleveren, gegeven het feit dat het Vlaamse Gewest uitsluitend omringd is door gewesten of staten die eveneens binnen dit Europeesrechtelijke kader functioneren.

Feitelijk lijkt aldus evenwel de mogelijkheid te blijven bestaan dat er, door het verkeerdelijk of ongelukkig inzetten van genetisch gemodificeerde organismen, aanzienlijke grensoverschrijdende milieuschade zou kunnen gegenereerd worden van of naar het Vlaamse Gewest, waarbij het zou kunnen dat die bewuste milieuschade niet binnen het bereik valt van de regeling van de Milieuschaderichtlijn c.q. het Milieuschadedecreet. Dit zou met name het geval kunnen zijn voor zover deze milieuschade geen betrekking zou hebben op Europeesrechtelijk beschermde soorten en/of niet zou beantwoorden aan de definitie van aanmerkelijke schade zoals in het Milieuschadedecreet of de Milieuschaderichtlijn –voor zover het bijvoorbeeld zou gaan om een aanzienlijke impact op bepaalde ecosysteemdiensten, zonder dat er echt Europeesrechtelijk te beschermen soorten in het geding zijn. Dit terwijl uit een eerste lezing van het Aanvullend Protocol de suggestie ontstaat dat dit soort feitelijke situaties wél gedekt zou moeten zijn.

De Raden stellen de hierboven geformuleerde vragen met het nodige voorbehoud, vermits in de Memorie van Toelichting (p. 5) gesteld wordt dat de “conformiteit van het Protocol met bestaande EU regelgeving [...] een vereiste [was] die de Europese Commissie bij het onderhandelen van het protocol moest naleven. De Commissie heeft na afloop ook bevestigd dat het Protocol wel degelijk volledig conform bestaande regelgeving is.” De Raden bevelen dan ook aan om de door de Europese Commissie gemaakte analyse op te vragen en door te lichten, ten einde een gedegen duiding te bekomen van de onduidelijkheden zoals hierboven geschetst.

– met onthouding van VOKA, Boerenbond en UNIZO – om te onderzoeken of en onder welke voorwaarden een bijkomende aanduiding van habitats en soorten nuttig zou zijn voor de bevordering van de biodiversiteit en de bescherming van kwetsbare soorten en habitats.

6. CONCLUSIE

Aangezien het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling een aanzienlijke bijdrage zal leveren aan het bereiken van de doelstellingen van het Verdrag inzake biologische diversiteit en het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid gaan de Raden akkoord met het ontwerp van instemmingsdecreet. Zij formuleren echter wel enkele verdragspolitieke aandachtspunten en enkele vragen betreffende de tenuitvoerlegging voor Vlaanderen.

Namens de Minaraad,

Hoogachtend,

(getekend)

(getekend)

Walter Roggeman
Voorzitter Minaraad

Jan Verheeke
Secretaris Minaraad

Namens de Strategische Adviesraad internationaal Vlaanderen,

Hoogachtend,

(getekend)

(getekend)

Prof. Dr. Jan Wouters
Voorzitter SARiV

Freddy Evens
Secretaris SARiV

ADVIES VAN DE RAAD VAN STATE

RAAD VAN STATE

afdeling Wetgeving

advies 53.059/VR/3

van 30 april 2013

over

een voorontwerp van decreet ‘houdende instemming met het
Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake
aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van
Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op
15 oktober 2010’

Op 18 maart 2013 is de Raad van State, afdeling Wetgeving, door de Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur verzocht binnen een termijn van dertig dagen, verlengd tot vijfenveertig dagen^(*), een advies te verstrekken over een voorontwerp van decreet ‘houdende instemming met het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010’.

Het voorontwerp is door de verenigde kamers^(**) onderzocht op 23 april 2013. De verenigde kamers waren samengesteld uit Pierre LIÉNARDY, kamervoorzitter, voorzitter, Jo BAERT, kamervoorzitter, Jan SMETS, Jacques JAUMOTTE, Bruno SEUTIN en Bernard BLERO, staatsraden, Jan VELAERS en Sébastien VAN DROOGHENBROECK, assessoren, Colette GIGOT, griffier en Marleen VERSCHRAEGHEN, toegevoegd griffier.

Het verslag is uitgebracht door Benoît JADOT, eerste auditeur-afdelingshoofd en Dries VAN EECKHOUTTE, auditeur.

Het voorontwerp is door de derde kamer onderzocht op 23 april 2013. De derde kamer was samengesteld uit Jo BAERT, kamervoorzitter, Jan SMETS en Bruno SEUTIN, staatsraden, Jan VELAERS, assessor en Marleen VERSCHRAEGHEN, toegevoegd griffier.

Het verslag is uitgebracht door Dries VAN EECKHOUTTE, auditeur.

Het advies, waarvan de tekst hierna volgt, is gegeven op 30 april 2013.

*

^(*) Deze verlenging vloeit voort uit artikel 84, § 1, eerste lid, 1°, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, waarin wordt bepaald dat de termijn van dertig dagen verlengd wordt tot vijfenveertig dagen in het geval waarin het advies gegeven wordt door de verenigde kamers met toepassing van artikel 85bis.

^(**) Opmerking 3 is onderzocht door de verenigde kamers.

1. Met toepassing van artikel 84, § 3, eerste lid, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973, heeft de afdeling Wetgeving zich toegespitst op het onderzoek van de bevoegdheid van de steller van de handeling, van de rechtsgrond,¹ alsmede van de vraag of aan de te vervullen vormvereisten is voldaan.

*

STREKKING VAN HET VOORONTWERP VAN DECREET

2. Het om advies voorgelegde voorontwerp van decreet strekt ertoe instemming te verlenen met het ‘Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010’ (hierna: Aanvullend Protocol) (artikel 2), en voorafgaande instemming met mogelijks later aan te nemen bijlagen bij het Aanvullend Protocol (artikel 3, eerste lid) of wijzigingen van die bijlagen (artikel 4, eerste lid), behoudens wanneer het Vlaams Parlement zich hiertegen verzet (artikelen 3, derde lid, en 4, derde lid).

BEVOEGDHEID

3. In de memorie van toelichting bij het ontwerp wordt vermeld dat de Werkgroep Gemengde Verdragen op 26 oktober 2010 tot de conclusie is gekomen dat met het Aanvullend Protocol zowel door de federale overheid als door de gewesten dient te worden ingestemd, wat door de Interministeriële Conferentie Buitenlands Beleid via de schriftelijke procedure werd bevestigd.

Het is effectief zo dat het Aanvullend Protocol betrekking heeft op aangelegenheden die behoren tot de bevoegdheid van de federale overheid en van de gewesten. De vraag rijst evenwel of ook de gemeenschappen geen instemming dienen te verlenen met dat protocol. In dat verband dient te worden gewezen op artikel 16, lid 3, van het Aanvullend Protocol op grond waarvan, behoudens wanneer anders is bepaald, de bepalingen van het Verdrag inzake biologische diversiteit en het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid bij het Verdrag inzake biologische diversiteit (hierna: Protocol van Cartagena) van overeenkomstige toepassing zijn op het Aanvullend Protocol.

In artikel 13 van het Verdrag inzake biologische diversiteit wordt bepaald dat de verdragsluitende partijen:

“a) [f]avorisent et encouragent une prise de conscience de l’importance de la conservation de la diversité biologique et des mesures nécessaires à cet effet et en assurent la promotion par les médias, ainsi que la prise en compte de ces questions dans les programmes d’enseignement;

¹ Aangezien het om een voorontwerp van decreet gaat, wordt onder “rechtsgrond” de overeenstemming met de hogere rechtsnormen verstaan.

b) [c]oopèrent, selon qu'il conviendra, avec d'autres États et des organisations internationales, pour mettre au *point des programmes d'éducation* et de sensibilisation du public concernant la conservation et l'utilisation durable de la diversité biologique."

Dat artikel heeft mede betrekking op onderwijs, vorming en sensibilisering door de media, wat geheel of gedeeltelijk aangelegenheden zijn die behoren tot de bevoegdheden van de gemeenschappen. Ook in artikel 12 van het genoemde verdrag worden aangelegenheden geregeld die in bepaalde opzichten kunnen ressorteren onder de bevoegdheid van de gemeenschappen, met name inzake wetenschappelijk onderzoek.²

Indien artikel 16, lid 3, van het Aanvullend Protocol zo dient te worden begrepen dat, ondanks de beperkte draagwijdte van dat protocol, ook de artikelen 12 en 13 van het Verdrag inzake biologische diversiteit van toepassing zijn op het Aanvullend Protocol (wat inzonderheid kan worden aangenomen voor artikel 13, a), van dat verdrag), dient dat protocol, gelet op de ter zake bij artikel 127, § 1, eerste lid, 1° en 2°, van de Grondwet en de bijzondere wet van 8 augustus 1980 'tot hervorming der instellingen' aan de gemeenschappen toegekende bevoegdheden, ook om instemming aan de gemeenschapswetgevers te worden voorgelegd.

ALGEMENE OPMERKING

4. In de artikelen 3, tweede en derde lid, en 4, tweede en derde lid, van het ontwerp wordt voorzien in een procedure waarbij het Vlaams Parlement zich kan verzetten tegen de voorafgaande instemming met nieuwe bijlagen bij het Aanvullend Protocol of met wijzigingen aan die bijlagen, waardoor het procedé van de voorafgaande instemming, waarin is voorzien in de artikelen 3, eerste lid, en 4, eerste lid, van het ontwerp, niet langer op gespannen voet staat met artikel 167 van de Grondwet en artikel 16 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980.³

Teneinde de verzetsprocedure effectief te maken, en dit binnen de termijnen waarin wordt voorzien, zullen de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement, elk binnen hun bevoegdheid, de nodige maatregelen moeten nemen om de uitvoering van een dergelijk systeem van voorafgaande, voorwaardelijke instemming daadwerkelijk uitvoerbaar te maken. Zo zal het Vlaams Parlement zijn reglement moeten aanpassen teneinde een daadwerkelijk recht tot tussenkomst van het parlement binnen de bepaalde termijn van zes maanden mogelijk te maken. De vraag rijst ook of het Vlaams Parlement niet best bepaalt op welke manier het zijn eventueel verzet tot uitdrukking zal brengen.

² Ook artikel 23 van het Protocol van Cartagena vertoont zekere raakvlakken met gemeenschapsbevoegdheden.

³ Ook ten aanzien van wijzigingen aan andere protocollen of bijlagen bij het Verdrag inzake biologische diversiteit zou in een eenzelfde verzetsprocedure kunnen worden voorzien.

BIJZONDERE OPMERKINGArtikelen 3 en 4

5. In de artikelen 3, eerste lid, en 4, eerste lid, van het ontwerp schrijve men respectievelijk “30, lid 2,” en “30, leden 2 en 3,” in plaats van “30, 2” en “30, 2 en 3”.

DE GRIFFIER

DE VOORZITTER

Colette GIGOT

Pierre LIÉNARDY

DE GRIFFIER

DE VOORZITTER

Marleen VERSCHRAEGHEN

Jo BAERT

ONTWERP VAN DECREET

ONTWERP VAN DECREET

DE VLAAMSE REGERING,

Op voorstel van de Vlaamse minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw en Plattelandsbeleid en de Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur;

Na beraadslaging,

BESLUIT:

De Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur is ermee belast, in naam van de Vlaamse Regering, bij het Vlaams Parlement het ontwerp van decreet in te dienen, waarvan de tekst volgt:

Artikel 1. Dit decreet regelt een gemeenschaps- en gewestaangelegenheid.

Art. 2. Het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid, gedaan te Nagoya op 15 oktober 2010, hierna ‘het Aanvullend Protocol’ te noemen, zal volkomen gevolg hebben.

Art. 3. Onder voorbehoud van het derde lid, zullen de bijlagen bij het Aanvullend Protocol, die met toepassing van artikel 30, lid 2, van het Verdrag inzake biologische diversiteit, ondertekend te Rio de Janeiro op 5 juni 1992, aangenomen worden, volkomen gevolg hebben.

De Vlaamse Regering meldt elk voorstel van bijlage als vermeld in het eerste lid, dat aan de Partijen meegedeeld werd door de Depositaris, binnen een termijn van drie maanden aan het Vlaams Parlement.

Binnen een termijn van zes maanden na de mededeling van de Vlaamse Regering, vermeld in het tweede lid, kan het Vlaams Parlement zich ertegen verzetten dat een bijlage als vermeld in het eerste lid, volkomen gevolg zal hebben.

Art. 4. Onder voorbehoud van het derde lid, zullen de wijzigingen van de bijlagen bij het Aanvullend Protocol, die met toepassing van artikel 30, leden 2 en 3, van het Verdrag inzake biologische diversiteit, ondertekend te Rio de Janeiro op 5 juni 1992, aangenomen worden, volkomen gevolg hebben.

De Vlaamse Regering meldt elk voorstel van wijziging van een bijlage als vermeld in het eerste lid, dat aan de Partijen meegedeeld werd door de Depositaris, binnen een termijn van drie maanden aan het Vlaams Parlement.

Binnen een termijn van zes maanden na de mededeling van de Vlaamse Regering, vermeld in het tweede lid, kan het Vlaams Parlement zich ertegen verzetten dat een wijziging van een bijlage als vermeld in het eerste lid, volkomen gevolg zal hebben.

Brussel, 20 december 2013.

De minister-president van de Vlaamse Regering,
Vlaams minister van Economie, Buitenlands Beleid, Landbouw
en Plattelandsbeleid,

Kris PEETERS

De Vlaamse minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur,

Joke SCHAUVLIEGE

BIJLAGEN:

- Nederlandse vertaling van het protocol
- Engelse tekst van het protocol

EUROPESE COMMISSIE

Brussel, 5.6.2012
COM(2012) 236 final

BIJLAGE

bij het

**Voorstel voor een besluit van het Europees Parlement en de Raad betreffende de sluiting
van het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en
schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid**

Tekst van de overeenkomst

**AANVULLEND PROTOCOL VAN NAGOYA-KUALA LUMPUR INZAKE
AANSPRAKELIJKHEID EN SCHADELOOSSTELLING BIJ HET PROTOCOL VAN
CARTAGENA INZAKE BIOVEILIGHEID**

BIJLAGE**bij het**

Voorstel voor een besluit van het Europees Parlement en de Raad betreffende de sluiting van het Aanvullend Protocol van Nagoya-Kuala Lumpur inzake aansprakelijkheid en schadeloosstelling bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid

Tekst van de overeenkomst

**AANVULLEND PROTOCOL VAN NAGOYA-KUALA LUMPUR INZAKE
AANSPRAKELIJKHEID EN SCHADELOOSSTELLING BIJ HET PROTOCOL VAN
CARTAGENA INZAKE BIOVEILIGHEID**

De Partijen bij dit Aanvullend Protocol,

Partij zijnde bij het Protocol van Cartagena inzake bioveiligheid bij het Verdrag inzake biologische diversiteit, hierna te noemen “het Protocol”,

Rekening houdende met Beginsel 13 van de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling,

Opnieuw bevestigende de voorzorgbenadering die is opgenomen in Beginsel 15 van de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling,

Erkennende de noodzaak op een met het Protocol verenigbare wijze te voorzien in passende tegenmaatregelen bij schade of een gerede kans op schade,

Herinnerend aan artikel 27 van het Protocol,

Zijn het volgende overeengekomen:

Artikel 1*Doel*

Het doel van dit Aanvullend Protocol is bij te dragen aan het behoud en duurzaam gebruik van biologische diversiteit, waarbij ook rekening wordt gehouden met de risico's voor de gezondheid van de mens, door het vaststellen van internationale voorschriften en procedures op het gebied van aansprakelijkheid en schadeloosstelling met betrekking tot veranderde levende organismen.

Artikel 2

Begripsomschrijvingen

1. De begripsomschrijvingen in artikel 2 van het Verdrag inzake biologische diversiteit, hierna te noemen “het Verdrag”, en artikel 3 van het Protocol zijn van toepassing op dit Aanvullend Protocol.
2. Voor de toepassing van dit Aanvullend Protocol wordt voorts verstaan onder:
 - (a) de “Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert”: de Conferentie van de Partijen bij het Verdrag die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert;
 - (b) “schade”: een nadelig effect op het behoud en duurzaam gebruik van biologische diversiteit, waarbij ook rekening wordt gehouden met de risico’s voor de gezondheid van de mens, dat:
 - (i) meetbaar of anderszins waarneembaar is, rekening houdend met door een bevoegde autoriteit erkende wetenschappelijk vastgestelde uitgangswaarden, indien beschikbaar, waarbij rekening wordt gehouden met andere door de mens veroorzaakte variaties en natuurlijke variaties; en
 - (ii) aanzienlijk is, zoals omschreven in lid 3;
 - (c) “exploitant”: elke persoon die direct of indirect controle uitoefent over het veranderde levende organisme, waaronder onder andere, naargelang het geval en zoals bepaald in het nationale recht, de vergunninghouder, de persoon die het veranderde levende organisme op de markt heeft gebracht, de ontwikkelaar, de producent, de kennisgever, de uitvoerder, de invoerder, de vervoerder of de leverancier kan worden verstaan;
 - (d) “tegenmaatregelen”: redelijke maatregelen teneinde:
 - (i) schade te voorkomen, tot een minimum te beperken, te beheersen, te verminderen of op andere wijze te vermijden, naargelang het geval;
 - (ii) de biologische diversiteit te herstellen door maatregelen die in de onderstaande volgorde van voorkeur dienen te worden getroffen:
 - (a) herstel van de biologische diversiteit in de toestand die bestond voordat de schade optrad of in een toestand die deze zo dicht mogelijk benadert; en indien de bevoegde autoriteit zulks niet mogelijk acht;
 - (b) herstel door onder andere het verlies aan biologische diversiteit te compenseren door andere componenten van biologische diversiteit voor dezelfde of een ander type toepassing op dezelfde of, naargelang het geval, op een alternatieve locatie.
3. Een “aanzienlijk” nadelig effect wordt vastgesteld op grond van factoren als:

- (a) een verandering op de lange termijn dan wel een permanente verandering, waaronder wordt verstaan een verandering die niet langs natuurlijke weg binnen een redelijke termijn kan worden hersteld;
- (b) de omvang van de kwalitatieve of kwantitatieve veranderingen die nadelige effecten hebben voor de componenten van biologische diversiteit;
- (c) de beperking van het vermogen van componenten van biologische diversiteit om goederen en diensten te leveren;
- (d) de omvang van eventuele nadelige effecten voor de gezondheid van de mens in de context van het Protocol.

Artikel 3

Reikwijdte

1. Dit Aanvullend Protocol is van toepassing op schade die wordt teweeggebracht door veranderde levende organismen afkomstig uit een grensoverschrijdende verplaatsing. De betreffende veranderde levende organismen zijn:
 - (a) bedoeld voor direct gebruik als voedingsmiddel of diervoeder, of voor be- of verwerking;
 - (b) bestemd voor ingeperkt gebruik;
 - (c) bedoeld voor doelbewuste introductie in het milieu.
2. Ten aanzien van doelbewuste grensoverschrijdende verplaatsingen is dit Aanvullend Protocol van toepassing op schade die voortvloeit uit elk toegestaan gebruik van de in lid 1 bedoelde veranderde levende organismen.
3. Dit Aanvullend Protocol is tevens van toepassing op schade die voortvloeit uit onbedoelde grensoverschrijdende verplaatsingen, bedoeld in artikel 17 van het Protocol, alsmede op schade die voortvloeit uit illegale grensoverschrijdende verplaatsingen, bedoeld in artikel 25 van het Protocol.
4. Dit Aanvullend Protocol is van toepassing op schade die voortvloeit uit de grensoverschrijdende verplaatsing van veranderde levende organismen die is aangevangen na de inwerkingtreding van dit Aanvullend Protocol voor de Partij naar wier rechtsgebied de grensoverschrijdende verplaatsing plaatsvond.
5. Dit Aanvullend Protocol is van toepassing op schade die zich voordoet binnen de grenzen van het nationale rechtsgebied van Partijen.
6. De Partijen kunnen in hun nationale recht vervatte criteria hanteren voor het aanpakken van schade die zich voordoet binnen de grenzen van hun nationale rechtsgebied.

7. Het nationale recht ter uitvoering van dit Aanvullend Protocol is tevens van toepassing op schade die voortvloeit uit grensoverschrijdende verplaatsingen van veranderde levende organismen afkomstig van niet-Partijen.

Artikel 4

Causaal verband

Een causaal verband dient te worden vastgesteld tussen de schade en het betreffende veranderde levende organisme overeenkomstig het nationale recht.

Artikel 5

Tegenmaatregelen

1. In het geval van schade verplichten Partijen de betrokken exploitant of exploitanten, met inachtneming van eventuele vereisten van de bevoegde autoriteit:
 - (a) de bevoegde autoriteit onverwijld te informeren;
 - (b) de schade te beoordelen; en
 - (c) passende tegenmaatregelen te nemen.
2. De bevoegde autoriteit:
 - (a) stelt de identiteit vast van de exploitant die de schade heeft veroorzaakt;
 - (b) beoordeelt de schade; en
 - (c) bepaalt welke tegenmaatregelen door de exploitant zouden moeten worden genomen.
3. Indien uit relevante informatie, met inbegrip van beschikbare wetenschappelijke informatie of informatie die beschikbaar is via het uitwisselingscentrum voor bioveiligheid, blijkt dat er een gerede kans bestaat dat schade zal optreden wanneer niet tijdig tegenmaatregelen worden genomen, wordt de exploitant verplicht passende tegenmaatregelen te nemen teneinde dergelijke schade te vermijden.
4. De bevoegde autoriteit kan passende tegenmaatregelen nemen, met name ook wanneer de exploitant zulks verzuimd heeft.
5. De bevoegde autoriteit heeft het recht de kosten en uitgaven van en verband houdend met de beoordeling van de schade en de uitvoering van dergelijke passende tegenmaatregelen op de exploitant te verhalen. De Partijen kunnen in hun nationale recht voorzien in andere omstandigheden waarin niet verlangd kan worden dat de kosten en uitgaven voor rekening komen van de exploitant.
6. Besluiten van de bevoegde autoriteit die de exploitant verplichten tot het nemen van tegenmaatregelen dienen met redenen te worden omkleed. De exploitant dient van

dergelijke besluiten in kennis te worden gesteld. Het nationale recht voorziet in rechtsmiddelen, met inbegrip van de gelegenheid tot bestuursrechtelijke of gerechtelijke toetsing van dergelijke besluiten. De bevoegde autoriteit stelt de exploitant overeenkomstig het nationale recht tevens in kennis van de beschikbare rechtsmiddelen. Het beroep op dergelijke rechtsmiddelen belet de bevoegde autoriteit niet in de betreffende omstandigheden tegenmaatregelen te nemen, tenzij in het nationale recht anders is bepaald.

7. De Partijen kunnen bij de uitvoering van dit artikel en ten behoeve van de omschrijving van de door de bevoegde autoriteit verplicht te stellen of te nemen specifieke tegenmaatregelen, naargelang het geval beoordelen of in hun nationale recht inzake wettelijke aansprakelijkheid reeds in tegenmaatregelen wordt voorzien.
8. Tegenmaatregelen worden uitgevoerd overeenkomstig het nationale recht.

Artikel 6

Uitsluitingsgronden

1. De Partijen kunnen in hun nationale recht voorzien in de volgende uitsluitingsgronden:
 - (a) natuurrampen of *force majeure*; en
 - (b) oorlogshandelingen of maatschappelijke troebelen.
2. De Partijen kunnen in hun nationale recht voorzien in andere uitsluitingsgronden of beperkingen die zij opportuun achten.

Artikel 7

Termijnen

De Partijen kunnen in hun nationale recht voorzien in:

- (a) relatieve en/of absolute termijnen, waaronder voor acties die samenhangen met tegenmaatregelen; en
- (b) de aanvang van het tijdvak waarop een termijn betrekking heeft.

Artikel 8

Financiële grenzen

De Partijen kunnen in hun nationale recht voorzien in financiële grenzen voor het verhalen van kosten en uitgaven die verband houden met tegenmaatregelen.

Artikel 9*Verhaalsrecht*

Dit Aanvullend Protocol begrenst noch beperkt het recht van een exploitant op verhaal of schadeloosstelling jegens een andere persoon.

Artikel 10*Financiële zekerheid*

1. De Partijen behouden het recht in hun nationale recht te voorzien in financiële zekerheid.
2. De Partijen oefenen het in lid 1 bedoelde recht uit op een wijze die verenigbaar is met hun rechten en verplichtingen uit hoofde van het internationale recht en houden daarbij rekening met de laatste drie alinea's van de preambule van het Protocol.
3. De eerste vergadering van de Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert na de inwerkingtreding van het Aanvullend Protocol verzoekt het Secretariaat een uitgebreid onderzoek te verrichten dat onder andere dient te omvatten:
 - (a) de modaliteiten van mechanismen voor financiële zekerheid;
 - (b) een evaluatie van de gevolgen voor milieu, economie en samenleving van dergelijke mechanismen, in het bijzonder voor ontwikkelingslanden; en
 - (c) een identificatie van de entiteiten die geschikt zijn om te voorzien in financiële zekerheid.

Artikel 11*Aansprakelijkheid van staten voor internationale onrechtmatige daden*

Dit Aanvullend Protocol laat de rechten en verplichtingen van de staten uit hoofde van de regels van het algemene internationale recht ten aanzien van de aansprakelijkheid van staten voor internationale onrechtmatige daden onverlet.

Artikel 12*Uitvoering en verhouding met wettelijke aansprakelijkheid*

1. De Partijen voorzien in hun nationale recht in voorschriften en procedures ter zake van schade. Ter uitvoering van deze verplichting voorzien de Partijen in tegenmaatregelen overeenkomstig dit Aanvullend Protocol en kunnen zij, naargelang het geval:

- (a) hun bestaande nationale recht, in voorkomend geval met inbegrip van algemene voorschriften en procedures inzake wettelijke aansprakelijkheid, toepassen;
 - (b) specifiek voor dit doel voorschriften en procedures inzake wettelijke aansprakelijkheid toepassen of ontwikkelen; of
 - (c) een combinatie hiervan toepassen of ontwikkelen.
- 2. Teneinde in hun nationale recht te voorzien in adequate voorschriften en procedures inzake wettelijke aansprakelijkheid voor materiële of persoonlijke schade die verband houdt met de in artikel 2, lid 2, onder b), omschreven schade, dienen de Partijen:
 - (a) hun bestaande algemene recht inzake wettelijke aansprakelijkheid te blijven toepassen;
 - (b) specifiek voor dat doel recht inzake wettelijke aansprakelijkheid te ontwikkelen en toe te passen of te blijven toepassen; of
 - (c) een combinatie hiervan te ontwikkelen en toe te passen of te blijven toepassen.
- 3. Bij het ontwikkelen van recht inzake wettelijke aansprakelijkheid als bedoeld onder b) of c) van lid 1 of lid 2, behandelen de Partijen, voor zover nodig, onder andere de volgende elementen:
 - (a) schade;
 - (b) standaard van de aansprakelijkheid, met inbegrip van risicoaansprakelijkheid of schuldaansprakelijkheid;
 - (c) kanalisering van de aansprakelijkheid, waar passend;
 - (d) het recht vorderingen in te stellen.

Artikel 13

Evaluatie en toetsing

Vijf jaar na de inwerkingtreding en vervolgens om de vijf jaar toetst de Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert de effectiviteit van dit Aanvullend Protocol, mits de voor een dergelijke toetsing benodigde informatie door Partijen ter beschikking is gesteld. De toetsing geschiedt in het kader van de evaluatie en toetsing van het Protocol zoals omschreven in artikel 35 van het Protocol, tenzij anders wordt besloten door de Partijen bij dit Aanvullend Protocol. De eerste toetsing behelst mede een toetsing van de effectiviteit van de artikelen 10 en 12.

Artikel 14*Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert*

1. Met inachtneming van artikel 32, lid 2, van het Verdrag fungeert de Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert, als de Vergadering van de Partijen bij dit Aanvullend Protocol.
2. De Conferentie van de Partijen die als Vergadering van de Partijen bij het Protocol fungeert, toetst geregeld de tenuitvoerlegging van dit Aanvullend Protocol en neemt binnen haar mandaat de besluiten die nodig zijn om de effectieve tenuitvoerlegging daarvan te bevorderen. Zij vervult de functies die haar bij dit Aanvullend Protocol zijn toegewezen en, dienovereenkomstig, de functies die haar bij artikel 29, lid 4, onder a) en f), van het Protocol zijn toegewezen.

Artikel 15*Secretariaat*

Het bij artikel 24 van het Verdrag ingestelde Secretariaat fungeert als Secretariaat van dit Aanvullend Protocol.

Artikel 16*Verhouding tot het Verdrag en het Protocol*

1. Dit Aanvullend Protocol vormt een aanvulling op het Protocol en noch een aanpassing noch een wijziging daarvan.
2. Dit Aanvullend Protocol laat de rechten en verplichtingen van de Partijen bij dit Aanvullend Protocol uit hoofde van het Verdrag en het Protocol onverlet.
3. Behoudens waar in dit Aanvullend Protocol anders is bepaald, zijn de bepalingen van het Verdrag en het Protocol van overeenkomstige toepassing op dit Aanvullend Protocol.
4. Onverminderd lid 3 laat dit Aanvullend Protocol de rechten en verplichtingen van een Partij uit hoofde van het internationale recht onverlet.

Artikel 17*Ondertekening*

Dit Aanvullend Protocol staat open voor ondertekening door Partijen bij het Protocol op het kantoor van de Verenigde Naties te New York van 7 maart 2011 tot en met 6 maart 2012.

Artikel 18*Inwerkingtreding*

1. Dit Aanvullend Protocol treedt in werking op de negentigste dag na de datum van de nederlegging van de veertigste akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding door staten of regionale organisaties voor economische integratie die Partij zijn bij het Protocol.
2. Voor een staat of regionale organisatie voor economische integratie die dit Aanvullend Protocol bekrachtigt, aanvaardt of goedkeurt dan wel daartoe toetreedt na de nederlegging van de veertigste akte als bedoeld in lid 1, treedt dit Aanvullend Protocol in werking op de negentigste dag na de datum waarop die staat of regionale organisatie voor economische integratie zijn of haar akte van bekrachtiging, aanvaarding, goedkeuring of toetreding heeft nedergelegd of op de datum waarop het Protocol voor die staat of regionale organisatie voor economische integratie in werking treedt, indien deze datum later valt.
3. Voor de toepassing van de leden 1 en 2 wordt een door een regionale organisatie voor economische integratie nedergelegde akte niet meegeteld naast de door lidstaten van die organisatie nedergelegde akten.

Artikel 19*Voorbehouden*

Ten aanzien van dit Aanvullend Protocol kan geen enkel voorbehoud worden gemaakt.

Artikel 20*Opzegging*

1. Na het verstrijken van twee jaar na de datum waarop dit Aanvullend Protocol voor een Partij in werking is getreden, kan die Partij dit Aanvullend Protocol te allen tijde opzeggen door middel van een schriftelijke kennisgeving aan de Depositaris.
2. De opzegging wordt van kracht na het verstrijken van een jaar na de datum waarop de Depositaris de kennisgeving van opzegging heeft ontvangen of op enige latere in bedoelde kennisgeving vermelde datum.
3. Elke Partij die het Protocol overeenkomstig artikel 39 van het Protocol opzegt, wordt geacht ook dit Aanvullend Protocol te hebben opgezegd.

Artikel 21*Authentieke teksten*

Het oorspronkelijke exemplaar van dit Aanvullend Protocol, waarvan de Arabische, de Chinese, de Engelse, de Franse, de Russische en de Spaanse tekst gelijkelijk authentiek zijn, wordt nedergelegd bij de Secretaris-generaal van de Verenigde Naties.

TEN BLIJKE WAARVAN de ondergetekenden, daartoe naar behoren gemachtigd, dit Aanvullend Protocol hebben ondertekend.

GEDAAN te Nagoya op 15 oktober 2010.

**NAGOYA – KUALA LUMPUR
SUPPLEMENTARY PROTOCOL
ON LIABILITY AND REDRESS
TO THE CARTAGENA PROTOCOL
ON BIOSAFETY**

**NAGOYA – KUALA LUMPUR
SUPPLEMENTARY PROTOCOL
ON LIABILITY AND REDRESS
TO THE CARTAGENA PROTOCOL
ON BIOSAFETY**

**SECRETARIAT OF THE CONVENTION
ON BIOLOGICAL DIVERSITY
MONTREAL**

United Nations

Secretariat of the Convention on Biological Diversity
United Nations Environment Programme
413 St. Jacques Street West, Suite 800
Montreal, Quebec, Canada H2Y 1N9
Phone: +1 (514) 288 2220
Fax: +1 (514) 288 6588
E-mail: secretariat@cbd.int
Website: www.cbd.int and bch.cbd.int/protocol

© 2011 by the Secretariat of the Convention on Biological Diversity
All rights reserved. Published 2011
Printed in Canada
ISBN: 92-9225-324-7

This publication may be reproduced for educational or non-profit purposes without special permission from the copyright holders, provided acknowledgement of the source is made. The Secretariat of the Convention would appreciate receiving a copy of the publications that use this document as a source.

Local catalogue record:

Nagoya - Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety / Secretariat of the Convention on Biological Diversity.

Summary: "This booklet contains the Nagoya - Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety." — Provided by publisher.

ISBN 92-9225-324-7

1. Biodiversity – Law and legislation 2. Environmental law, International 3. Biodiversity—International cooperation 4. Biotechnology

I. Convention on Biological Diversity (1992). Protocols, etc., 2010 Oct 15. II. Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity serving as the meeting of the Parties to the Cartagena Protocol on Biosafety (2010 : Nagoya, Japan). III. United Nations.

For further information please contact the Secretariat of the Convention on Biological Diversity

Introduction

The Cartagena Protocol on Biosafety was adopted on 29 January 2000 as a supplementary agreement to the Convention on Biological Diversity. It entered into force on 11 September 2003. The Protocol is a multilateral environmental agreement that is intended to contribute to the safe transfer, handling, and use of living modified organisms that may have adverse effects on biological diversity, taking also into account risks to human health, and with specific focus on transboundary movements.

The issue of elaborating rules on liability and redress for damage resulting from living modified organisms was under consideration internationally both before and after the adoption of the Protocol on Biosafety. Article 27 of the Protocol set the stage for the establishment of a formal process towards completion of the consideration of the issue within a defined timeframe. Article 27 required the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity serving as the meeting of the Parties to the Biosafety Protocol to adopt, at its first meeting, a process with respect to the appropriate elaboration of international rules and procedures in the field of liability and redress for damage resulting from transboundary movements of living modified organisms.

Accordingly, the first meeting of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Cartagena Protocol on Biosafety which was held in Kuala Lumpur, from 23 to 27 February 2004 established an Ad Hoc Open-ended Working Group of Legal and Technical Experts on Liability and Redress in the Context of the Cartagena Protocol on Biosafety to analyse issues, elaborate options, and propose international rules and procedures on the subject.

After several years of negotiations, an international agreement, known as the Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol on Liability and Redress to the Cartagena Protocol on Biosafety, was finalized and adopted in Nagoya, Japan, on 15 October 2010 at the fifth meeting of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol.

The Supplementary Protocol adopts an administrative approach to addressing response measures in the event of damage or sufficient likelihood of damage to the conservation and sustainable use of biological diversity resulting from living modified organisms that find their origin in transboundary movements.

Like its parent treaty, the Cartagena Protocol on Biosafety, the adoption of the Nagoya – Kuala Lumpur Supplementary Protocol is seen as playing a function of preventing damage on the one hand and as a further confidence-building measure on the other, in the development and application of modern biotechnology. It advances the enabling environment for deriving maximum benefit from the potential of living modified organisms by providing rules for redress or response measures in the event something goes wrong and biodiversity suffers or is likely to suffer damage.

NAGOYA – KUALA LUMPUR SUPPLEMENTARY PROTOCOL ON LIABILITY AND REDRESS TO THE CARTAGENA PROTOCOL ON BIOSAFETY

The Parties to this Supplementary Protocol,

Being Parties to the Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological Diversity, hereinafter referred to as “the Protocol”,

Taking into account Principle 13 of the Rio Declaration on Environment and Development,

Reaffirming the precautionary approach contained in Principle 15 of the Rio Declaration on Environment and Development,

Recognizing the need to provide for appropriate response measures where there is damage or sufficient likelihood of damage, consistent with the Protocol,

Recalling Article 27 of the Protocol,

Have agreed as follows:

Article

1

OBJECTIVE

The objective of this Supplementary Protocol is to contribute to the conservation and sustainable use of biological diversity, taking also into account risks to human health, by providing international rules and procedures in the field of liability and redress relating to living modified organisms.

Article

2

USE OF TERMS

1. The terms used in Article 2 of the Convention on Biological Diversity, hereinafter referred to as “the Convention”, and Article 3 of the Protocol shall apply to this Supplementary Protocol.
2. In addition, for the purposes of this Supplementary Protocol:
 - (a) “Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol” means the Conference of the Parties to the Convention serving as the meeting of the Parties to the Protocol;
 - (b) “Damage” means an adverse effect on the conservation and sustainable use of biological diversity, taking also into account risks to human health, that:

- (i) Is measurable or otherwise observable taking into account, wherever available, scientifically-established baselines recognized by a competent authority that takes into account any other human induced variation and natural variation; and
 - (ii) Is significant as set out in paragraph 3 below;
 - (c) “Operator” means any person in direct or indirect control of the living modified organism which could, as appropriate and as determined by domestic law, include, *inter alia*, the permit holder, person who placed the living modified organism on the market, developer, producer, notifier, exporter, importer, carrier or supplier;
 - (d) “Response measures” means reasonable actions to:
 - (i) Prevent, minimize, contain, mitigate, or otherwise avoid damage, as appropriate;
 - (ii) Restore biological diversity through actions to be undertaken in the following order of preference:
 - a. Restoration of biological diversity to the condition that existed before the damage occurred, or its nearest equivalent; and where the competent authority determines this is not possible;
 - b. Restoration by, *inter alia*, replacing the loss of biological diversity with other components of biological diversity for the same, or for another type of use either at the same or, as appropriate, at an alternative location.
3. A “significant” adverse effect is to be determined on the basis of factors, such as:
- (a) The long-term or permanent change, to be understood as change that will not be redressed through natural recovery within a reasonable period of time;
 - (b) The extent of the qualitative or quantitative changes that adversely affect the components of biological diversity;
 - (c) The reduction of the ability of components of biological diversity to provide goods and services;
 - (d) The extent of any adverse effects on human health in the context of the Protocol.

Article

3

SCOPE

1. This Supplementary Protocol applies to damage resulting from living modified organisms which find their origin in a transboundary movement. The living modified organisms referred to are those:

- (a) Intended for direct use as food or feed, or for processing;

- (b) Destined for contained use;
 - (c) Intended for intentional introduction into the environment.
2. With respect to intentional transboundary movements, this Supplementary Protocol applies to damage resulting from any authorized use of the living modified organisms referred to in paragraph 1 above.
 3. This Supplementary Protocol also applies to damage resulting from unintentional transboundary movements as referred to in Article 17 of the Protocol as well as damage resulting from illegal transboundary movements as referred to in Article 25 of the Protocol.
 4. This Supplementary Protocol applies to damage resulting from a transboundary movement of living modified organisms that started after the entry into force of this Supplementary Protocol for the Party into whose jurisdiction the transboundary movement was made.
 5. This Supplementary Protocol applies to damage that occurred in areas within the limits of the national jurisdiction of Parties.
 6. Parties may use criteria set out in their domestic law to address damage that occurs within the limits of their national jurisdiction.
 7. Domestic law implementing this Supplementary Protocol shall also apply to damage resulting from transboundary movements of living modified organisms from non-Parties.

Article

4

CAUSATION

A causal link shall be established between the damage and the living modified organism in question in accordance with domestic law.

Article

5

RESPONSE MEASURES

1. Parties shall require the appropriate operator or operators, in the event of damage, subject to any requirements of the competent authority, to:
 - (a) Immediately inform the competent authority;
 - (b) Evaluate the damage; and
 - (c) Take appropriate response measures.

2. The competent authority shall:
 - (a) Identify the operator which has caused the damage;
 - (b) Evaluate the damage; and
 - (c) Determine which response measures should be taken by the operator.
3. Where relevant information, including available scientific information or information available in the Biosafety Clearing-House, indicates that there is a sufficient likelihood that damage will result if timely response measures are not taken, the operator shall be required to take appropriate response measures so as to avoid such damage.
4. The competent authority may implement appropriate response measures, including, in particular, when the operator has failed to do so.
5. The competent authority has the right to recover from the operator the costs and expenses of, and incidental to, the evaluation of the damage and the implementation of any such appropriate response measures. Parties may provide, in their domestic law, for other situations in which the operator may not be required to bear the costs and expenses.
6. Decisions of the competent authority requiring the operator to take response measures should be reasoned. Such decisions should be notified to the operator. Domestic law shall provide for remedies, including the opportunity for administrative or judicial review of such decisions. The competent authority shall, in accordance with domestic law, also inform the operator of the available remedies. Recourse to such remedies shall not impede the competent authority from taking response measures in appropriate circumstances, unless otherwise provided by domestic law.
7. In implementing this Article and with a view to defining the specific response measures to be required or taken by the competent authority, Parties may, as appropriate, assess whether response measures are already addressed by their domestic law on civil liability.
8. Response measures shall be implemented in accordance with domestic law.

Article

6

EXEMPTIONS

1. Parties may provide, in their domestic law, for the following exemptions:
 - (a) Act of God or *force majeure*; and
 - (b) Act of war or civil unrest.
2. Parties may provide, in their domestic law, for any other exemptions or mitigations as they may deem fit.

Article

7**TIME LIMITS**

Parties may provide, in their domestic law, for:

- (a) Relative and/or absolute time limits including for actions related to response measures; and
- (b) The commencement of the period to which a time limit applies.

Article

8**FINANCIAL LIMITS**

Parties may provide, in their domestic law, for financial limits for the recovery of costs and expenses related to response measures.

Article

9**RIGHT OF RECOURSE**

This Supplementary Protocol shall not limit or restrict any right of recourse or indemnity that an operator may have against any other person.

Article

10**FINANCIAL SECURITY**

1. Parties retain the right to provide, in their domestic law, for financial security.
2. Parties shall exercise the right referred to in paragraph 1 above in a manner consistent with their rights and obligations under international law, taking into account the final three preambular paragraphs of the Protocol.
3. The first meeting of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol after the entry into force of the Supplementary Protocol shall request the Secretariat to undertake a comprehensive study which shall address, *inter alia*:
 - (a) The modalities of financial security mechanisms;
 - (b) An assessment of the environmental, economic and social impacts of such mechanisms, in particular on developing countries; and
 - (c) An identification of the appropriate entities to provide financial security.

Article

11**RESPONSIBILITY OF STATES FOR INTERNATIONALLY WRONGFUL ACTS**

This Supplementary Protocol shall not affect the rights and obligations of States under the rules of general international law with respect to the responsibility of States for internationally wrongful acts.

Article

12**IMPLEMENTATION AND RELATION TO CIVIL LIABILITY**

1. Parties shall provide, in their domestic law, for rules and procedures that address damage. To implement this obligation, Parties shall provide for response measures in accordance with this Supplementary Protocol and may, as appropriate:

(a) Apply their existing domestic law, including, where applicable, general rules and procedures on civil liability;

(b) Apply or develop civil liability rules and procedures specifically for this purpose; or

(c) Apply or develop a combination of both.

2. Parties shall, with the aim of providing adequate rules and procedures in their domestic law on civil liability for material or personal damage associated with the damage as defined in Article 2, paragraph 2 (b):

(a) Continue to apply their existing general law on civil liability;

(b) Develop and apply or continue to apply civil liability law specifically for that purpose; or

(c) Develop and apply or continue to apply a combination of both.

3. When developing civil liability law as referred to in subparagraphs (b) or (c) of paragraphs 1 or 2 above, Parties shall, as appropriate, address, *inter alia*, the following elements:

(a) Damage;

(b) Standard of liability, including strict or fault-based liability;

(c) Channelling of liability, where appropriate;

(d) Right to bring claims.

Article

13**ASSESSMENT AND REVIEW**

The Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol shall undertake a review of the effectiveness of this Supplementary Protocol five years after its entry into force and every five years thereafter, provided information requiring such a review has been made available by Parties. The review shall be undertaken in the context of the assessment and review of the Protocol as specified in Article 35 of the Protocol, unless otherwise decided by the Parties to this Supplementary Protocol. The first review shall include a review of the effectiveness of Articles 10 and 12.

Article

14**CONFERENCE OF THE PARTIES SERVING AS THE MEETING OF
THE PARTIES TO THE PROTOCOL**

1. Subject to paragraph 2 of Article 32 of the Convention, the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol shall serve as the meeting of the Parties to this Supplementary Protocol.
2. The Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Protocol shall keep under regular review the implementation of this Supplementary Protocol and shall make, within its mandate, the decisions necessary to promote its effective implementation. It shall perform the functions assigned to it by this Supplementary Protocol and, *mutatis mutandis*, the functions assigned to it by paragraphs 4 (a) and (f) of Article 29 of the Protocol.

Article

15**SECRETARIAT**

The Secretariat established by Article 24 of the Convention shall serve as the secretariat to this Supplementary Protocol.

Article

16**RELATIONSHIP WITH THE CONVENTION AND THE PROTOCOL**

1. This Supplementary Protocol shall supplement the Protocol and shall neither modify nor amend the Protocol.
2. This Supplementary Protocol shall not affect the rights and obligations of the Parties to this Supplementary Protocol under the Convention and the Protocol.
3. Except as otherwise provided in this Supplementary Protocol, the provisions of the Convention and the Protocol shall apply, *mutatis mutandis*, to this Supplementary Protocol.
4. Without prejudice to paragraph 3 above, this Supplementary Protocol shall not affect the rights and obligations of a Party under international law.

Article

17**SIGNATURE**

This Supplementary Protocol shall be open for signature by Parties to the Protocol at the United Nations Headquarters in New York from 7 March 2011 to 6 March 2012.

Article

18**ENTRY INTO FORCE**

1. This Supplementary Protocol shall enter into force on the ninetieth day after the date of deposit of the fortieth instrument of ratification, acceptance, approval or accession by States or regional economic integration organizations that are Parties to the Protocol.
2. This Supplementary Protocol shall enter into force for a State or regional economic integration organization that ratifies, accepts or approves it or accedes thereto after the deposit of the fortieth instrument as referred to in paragraph 1 above, on the ninetieth day after the date on which that State or regional economic integration organization deposits its instrument of ratification, acceptance, approval, or accession, or on the date on which the Protocol enters into force for that State or regional economic integration organization, whichever shall be the later.
3. For the purposes of paragraphs 1 and 2 above, any instrument deposited by a regional economic integration organization shall not be counted as additional to those deposited by member States of such organization.

Article

19**RESERVATIONS**

No reservations may be made to this Supplementary Protocol.

Article

20**WITHDRAWAL**

1. At any time after two years from the date on which this Supplementary Protocol has entered into force for a Party, that Party may withdraw from this Supplementary Protocol by giving written notification to the Depositary.
2. Any such withdrawal shall take place upon expiry of one year after the date of its receipt by the Depositary, or on such later date as may be specified in the notification of the withdrawal.
3. Any Party which withdraws from the Protocol in accordance with Article 39 of the Protocol shall be considered as also having withdrawn from this Supplementary Protocol.

Article

21**AUTHENTIC TEXTS**

The original of this Supplementary Protocol, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

IN WITNESS WHEREOF the undersigned, being duly authorized to that effect, have signed this Supplementary Protocol.

DONE at Nagoya on this fifteenth day of October two thousand and ten.

Printed on Rolland Enviro100 Print, which contains
100% post-consumer fibre, is Environmental Choice,
Processed Chlorine Free, and manufactured in
Canada by Cascades using biogas energy.

May 2011

ISBN: 92-9225-324-7